

ФИЗИОЛОГИЧНО СЪЗРЯВАНЕ

Физиологичното съзряване (11 – 14-годишна възраст) е период, в който децата придобиват и започват да имат физическите възможности на възрастни хора : в този период те са хора, в които се появява физическата сила, ловкост и бързина на възрастните хора. Юношеството започва с физиологично съзряване, затова този първи негов период може да бъде наречен *ранно юношество*. В него еволюцията е закрепила преобладаващ стремеж за усвояване на физическите елементи на поведението на възрастните хора.

Днес възрастовата структура на юношестката възраст има три обособени от еволюцията и от социалната среда периода:

1. <u>Биологично юношество</u>	(11 – 18 +/- 1 год.)	
➤ Физиологично (полово) съзряване	(11 – 14 +/- 1 год.)	(1)
➤ Интелектуално съзряване	(15 – 18 +/- 1 год.)	(2)
2. <u>Социално съзряване</u>	(19 – 23 +/- 1 год.)	(3)

ПРОМЯНА НА ПСИХИКАТА, ОБВЪРЗАНА С ПОЛОВОТО СЪЗРЯВАНЕ

Половото съзряване не е главната промяна нито на психиката, нито на физиологията в периода на физиологичното съзряване (11 – 14 +/- 1 г.). Такава е усвояването на поведение с физически качества на възрастен човек. Затова главната физиологична промяна е увеличаването на физическите възможности до такива като на възрастните. Половото съзряване е един от елементите на тази промяна.

Най-важните промени в ранното юношество са следствие от промяната на главната схема на развитието, закрепена от еволюцията за този период :

- Емоционалността се насочва от усвояване на *знания* към усвояване на *поведение*.
- Физическите възможности на поведението стават сходни по големина с тези на възрастните.

Промяната на емоционалността в началото на половото съзряване е особено драматична и често се нарича „криза“, защото преходът не е просто от усвояване на знания към усвояване на умения, а е преход от детски към възрастен стил емоционалност, при който усвояването на знания и умения престава да е *цел* на съществуването и става негово *средство*.

В периода на физиологичното съзряване стремежът е към извършване на поведението на възрастните, но без тяхното участие : игра на възрастни помежду си.

ПРОМЯНА В ОТНОШЕНИЯТА С ВЪЗРАСТНИТЕ

В началото на физиологичното съзряване детската душевност и отношенията между възрастните и децата се променят значително повече, отколкото в преходните периоди от детството.

Тази промяна е описана остроумно от Марк Твен чрез начина, по който успокоил юноша, разтревожен, че родителите му не го разбират: „Просто изчакайте малко. Когато аз бях на 14 години баща ми беше толкова глупав, че едва го понасях. Когато обаче навърших 21 години, бях изумен колко много е поумнял през това време този изкуфял старец“.

Промяната в началото на юношеството често се нарича криза. Елементите на тази промяна са:

- *Промяна на логиката на детските постъпки и възприемането им като нелогични от възрастните.*

Смяната на емоционалността в началото на половото съзряване сменя цялостната логика на детските постъпки, и за възрастните те започват да изглеждат нелогични и неуравновесени. Тази смяна обръква децата с изместването на познатите стремежи и удоволствия, с които те комфортно са живели до този момент, от непознати. Изчезва съществуващото емоционално равновесие, а ново не се появява незабавно. Децата започват да правят без желание любими преди неща, като се стремят вместо тях към други, на които преди не са обръщали внимание. Необходими са няколко месеца, за да свикнат с обръкващата промяна в себе си.

- *Намаляване на интереса към усвояване на знания*
 - Намаляване стремежа за учене : то престава да е интересно, защото усвояването на знания загубва свойството си на постоянно присъстваща цел, каквато е била до началото на физиологичното съзряване.
 - За да учат децата е необходима причина, различна от познавателния интерес. Ученето започва да изисква усилия, затова необходимостта от учене трябва да бъде обяснявана убедително. В периода на физиологичното съзряване необходимостта от учене е най-отдалечена от резултата ѝ, и затова е най-малко очевидна, поради което усилията на децата за учене са по-мъчителни от който и да е друг период.
- *Доближаване на детските качества на физиката и психиката до тези на възрастните*
- *Разграничаване на децата от възрастните*

Увеличеният стремеж към общуване преди всичко с връстниците се придружава с намаляване на общуването с възрастните. Последните възприемат този факт като необщителност, затвореност, разграничаване от тях. Децата обаче са необщителни само по отношение на възрастните, докато в общуването помежду си съвсем не са затворени и необщителни.

- *„Влошаване“ на поведението*

Стремежът на юношите към разграничаване от възрастните се възприема от тях и като съзнателно противодействие срещу себе си: бунтарство; нежелание за сътрудничество; отхвърляне на считаните от тях за важни неща (ценности). Децата престават да правят това, което възрастните им предлагат : стават отново непослушни. Съзнателно

извършват неodobрявано от възрастните поведение. Това е юношеският негативизъм : инат; противопоставяне на възрастните.

ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА СЕМЕЙНИТЕ ОТНОШЕНИЯ

Семейната среда е главният елемент от организираната от възрастните среда за децата.

В началото на половото съзряване емоционалният контакт между децата и родителите се измества от този с връстниците.

Семейните отношения въздействат върху психиката на юношите с три свои качества :

1. Със стила на отношенията между родителите и децата.
2. Със структурата на семейството.
3. Със сплотеността на семейството.

Стилът на отношенията между родителите и децата се приема като доближаващ се в най-голяма степен до една от следните четири разновидности : автократичен, либерален, демократичен и хаотичен.

При **автократичния** стил на отношения в семейството всички решения, засягащи децата, се вземат от родителите. Конфликтите в семействата с този стил отношения са чести и възникват по повод прекарването на свободното време, харченето на пари, битовите задължения. Юношите в такова семейство противодействат на автократичните отношения: настройват се враждебно към родителите, стават непослушни и агресивни, възпроизвеждат агресивността в отношенията с останалите хора. Напускат родителите веднага щом станат в състояние да го направят. *Имат трудности в отношенията си с връстниците: не се ползват с влияние сред тях, тъй като автократичният стил на семейни отношения изключва самоконтрола и самоограниченията* – качества , необходими за заемане на привлекателно място в структурата на която и да е група.

В семействата с **либерален стил** отношения родителите не ограничават и не насочват по някакъв начин детското поведение. Всички решения за себе си децата вземат сами, като между тях има такива, които не са в техен интерес поради отсъствието на жизнен опит. Като резултат не са в състояние да се съобразяват с интересите на другите, не се подготвят за ограниченията и отговорностите, които всеки човек трябва да поема, за да съществува.

Демократичният стил семейни отношения се приема като най-благоприятен за детското развитие. При този стил родителите държат устойчиво цялата власт в семейството и проявяват своята загриженост чрез обясняване на необходимостта от един или друг начин на поведение. Юношите участват във вземането на всички решения в семейството, изслушват и обсъждат мнението на родителите си. По този начин се изгражда лична отговорност и самостоятелност на децата и те се подготвят оптимално за самостоятелен живот. Общата атмосфера е на доверие, уважение, справедливост и привързаност към другите. **Децата , които в семействата си са получавали любов, грижа и доверие от възрастните, по-късно ги възпроизвеждат в отношенията си с другите хора.**

Хаотичният стил семейни отношения е най-неблагоприятен за развитието. Този стил е отсъствие на правила в отношенията между членовете на семейството, като в тях в случайна последователност се редуват елементи от трите по-горни стила. Родителите имат различно мнение за отглеждането на децата, затова децата ги възприемат като безпринципни в изискванията си към тях. Бащите обикновено са по-строги към синовете, отколкото към дъщерите. Майките, обратно, са по-строги към дъщерите, отколкото към синовете. Родителите често критикуват децата си, каквото и да направят те. Отсъствието на последователни, ясно изразени изисквания към децата ги обърква и предизвиква несигурност и тревожност. Децата от такива семейства често изпитват страх, стрес, настройват се бунтарски срещу родителите, стават неуправляеми, увеличава се вероятността за извършване на нарушаващо правилата поведение.

Влияние на структурата на семейството

Повечето бракове днес завършват с юридически или фактически развод, преди децата да са достигнали юношеска възраст, т.е. повечето деца растат в семейства с един родител. В педагогиката и в психологията е общоприето мнението, че разводът има отрицателно въздействие върху психиката на децата с два фактора:

1. С отсъствието на образец за мъжко (като правило) или женско (в по-редки случаи) поведение.
2. Със сериозното намаляване социалната защитеност на семейството и следователно на децата.

Като правило децата, израстващи без единия родител, имат по-нисък успех, по-често бягат от училище, получават повече забележки от учителите, имат по-ниски социални и образователни стремежи, по-често оставят незавършена последната си образователна степен.

Сплотеността на семейството е големината на привързаност между членовете му. В различните семейства сплотеността е различна и варира между силна и слаба.